

Сергій А. Єрохін¹, Сергій П. Кучин², Ірина Ю. Штулер³

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНСТИТУТУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ: АМЕРИКАНСЬКА ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ДОКТРИНИ

В статті досліджено інститут відповідальності у сфері захисту економічної конкуренції, що використовується в американській та європейських системах. Встановлено, що питання відповідальності за правопорушення у сфері регулювання конкуренції та захисту конкуренції є особливим на шляху України до євроінтеграції.

Проблематика ця важлива тому, що в сучасній українській економіці саме її інституційне забезпечення — у вигляді правил, економічних механізмів і інструментів, а також організаційних форм — забезпечують взаємодію ринку і держави, тому що ні ринок, ні держава, взяті самі по собі, з розвитком по лінії прогресу впоратися не спроможні. Питання регулювання конкуренції та відповідальності за порушення у сфері захисту конкуренції має особливе значення для європейської інтеграції України. Адже після історичних викликів, що постали перед Україною, лише взаємоузгоджені та врегульовані відносини у цій сфері можуть стати запорукою суспільного та національного розвитку.

Визначено, що конкурентоспроможність в сучасному світі не може бути забезпечена на лише ліберальній, тобто, суто ринковій основі.

Ефективне регулювання захисту конкуренції необхідне для розуміння основних механізмів взаємодії різних учасників на ринку. Встановлені правила, які стосуються різних видів ринків, є невіддільними від економічних механізмів, що є їхньою основою. Одним із порушень у сфері захисту економічної конкуренції є зловживання монопольним становищем.

Встановлено, що наразі використовуються дві доктрини як основа для розробки підходів до регулювання конкуренції: американська та європейська.

В статті наведено категорії заборон у антиконкурентній поведінці США та ЄС.

Доведено, що високорозвинені країни посилюють свою домінуючу роль за рахунок використання новітніх знань та впровадження інновацій, що робить їх більш конкурентоспроможними. Інші країни, які не володіють цими знаннями та вміннями, потрапляють до них у залежність. А залежність ця полягає у розрахунку за переваги цивілізації дешевою робочою силою, природними ресурсами та іншим національним багатством.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, відповідальність, підприємств, бенчмаркінг, інтернаціоналізація, захист.

Табл. 1. Рис. 2. Літ. 11.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-268-94-100

Serhii A. Ierokhin, Serhiy P. Kuchyn, Iryna Yu. Shtuler

EFFICIENCY OF THE RESPONSIBILITY INSTITUTE IN THE FIELD OF ECONOMIC COMPETITION PROTECTION: AMERICAN AND EUROPEAN DOCTRINE

The article examines the institution of responsibility in the field of economic competition protection, which is used in the American and European systems. It has been established that the issue of liability for offenses in the field of competition regulation and competition protection is a special issue on Ukraine's path to European integration.

¹ National Academy of Management. Ukraine.

² Kharkiv I. P. Kotlyarevskyi National University of Arts. Ukraine.

³ National Academy of Management. Ukraine.

This problem is important because in the modern Ukrainian economy, its institutional support – in the form of rules, economic mechanisms and tools, as well as organizational forms – ensure the interaction of the market and the state, because neither the market nor the state, taken by themselves, with development along the line of progress, they are unable to cope. The issue of competition regulation and liability for violations in the field of competition protection is of particular importance for the European integration of Ukraine. After all, after the historical challenges faced by Ukraine, only mutually agreed and regulated relations in this sphere can become a guarantee of social and national development.

It was determined that competitiveness in the modern world cannot be ensured only on a liberal basis, that is, on a purely market basis.

Effective regulation of competition protection is necessary for understanding the main mechanisms of interaction of various participants in the market. Established rules that apply to different types of markets are inseparable from the economic mechanisms that underlie them. One of the violations in the field of protection of economic competition is the abuse of a monopoly position.

It has been established that two doctrines are currently used as a basis for developing approaches to competition regulation: American and European.

The article lists the categories of prohibitions in the anti-competitive behavior of the USA and the EU.

It is proven that highly developed countries strengthen their dominant role due to the use of the latest knowledge and the introduction of innovations, which makes them more competitive. Other countries that do not possess this knowledge and skills become dependent on them. And this dependence consists in calculating the benefits of civilization with cheap labor, natural resources and other national wealth.

Keywords: competition, competitiveness, responsibility, enterprises, benchmarking, internationalization, protection.

Peer-reviewed, approved and placed: 11.10.2023.

Постановка проблеми. Розвиток економіки визначається спроможністю знайти відповіді на виклики, що сформувалися під впливом глобальних тенденцій розвитку, зовнішніх та внутрішніх диспропорцій. До кола внутрішніх проблем додалися і зовнішні фактори впливу. Адже значна частка суспільних процесів тепер регулюються не лише законодавством України, а й міжнародними нормами та політичними і економічними утвореннями.

В умовах військової агресії РФ проти України та всеохоплюючої глобалізації відбувається відтік капіталу та праці до більш розвинених країн (де умови перебування та розвитку більш комфортні).

Питання відповідальності за правопорушення у сфері регулювання конкуренції та захисту конкуренції є особливим на шляху України до євроінтеграції.

Крім того, цей обмін досвідом у сфері розвідки у сфері захисту економічної конкуренції підпадає під керівні принципи щодо дотримання правових положень самої Угоди про асоціацію з ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження присвячені вивченню конкуренції ґрунтуються на працях вітчизняних науковців і практиків та зарубіжних, таких як: Базилук Я. Б., Белінська Я. В., Ворончак І. О., Івашина О. Ф., Жаліло Я. А., Матлак О.О., Горбулін В. П., Качинський А. Б., Фісун О. А., Samuelson P.

Метою є дослідження відносин, що регулюють питання захисту економічної конкуренції в частині відповідальності з позицій американського та європейського підходу.

Основні результати дослідження. Виконання норм законодавства про економічну конкуренцію є важливою вимогою, визначеною в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Проте, невідповідність багатьох положень українського законодавства, непослідовність в практиці та різниця в підходах до захисту економічної конкуренції, а також виявлений опортунізм з боку суб'єктів господарювання, створюють певні непорозуміння та неоднозначності в застосуванні законодавства про захист економічної конкуренції. Це, в свою чергу, призводить до зниження ефективності системи захисту економічної конкуренції.

Конкурентоспроможність в сучасному світі не може бути забезпечена на лише ліберальній, тобто, суто ринковій основі. При цьому першочергові важелі впливу належать державі. Вона може сприяти національному капіталу адміністративно, допомагаючи його розвитку або навпаки, вибірково і, навіть, кланово, і це останнє в кінцевому рахунку пригнічує конкурентоспроможність, оскільки покращує їх благополуччя, підриваючи стимули до розвитку і знижуючи життєздатність тих, кого ця опіка не охоплює. Коли ми говоримо про опіку бізнесу з боку держави, слід вказати, що вона повинна бути помірною і такою, що зменшується при посиленні взаємодії бізнесу з ринком. Сучасний стан українського бізнесу є доказом негативного впливу безпосередньої державний-адміністративної і, особливо, її мафіозно — кланової опіки.

Ефективне регулювання захисту конкуренції необхідне для розуміння основних механізмів взаємодії різних учасників на ринку. Встановлені правила, які стосуються різних видів ринків, є невіддільними від економічних механізмів, що є їхньою основою. Одним із порушень у сфері захисту економічної конкуренції є зловживання монопольним становищем. Ті методи, що лежать в основі зростання і конкурентоспроможності великого українського капіталу, — це, зрештою, не підтримка — а гальма для конкурентоспроможності.

Відповідно до чинного законодавства України, одночасно діють як основний закон про економічну конкуренцію, так і галузеві закони, що регулюють природні монополії. При цьому важливо враховувати, що оцінки зростання і розвитку засновуються в глобальній економіці на показниках не стільки внутрішньокраїнових, скільки на геоекономічних, що включають співвідношення з досягненнями інших країн, насамперед — високорозвинених, які, до речі, все більше домінують. Парадокс відсталих країн полягає в тому, що їх економіка в період рекордного зростання безнадійно відстає від своїх розвинених конкурентів, внаслідок відтворення відсталого виробництва відсталими засобами.

Сьогодні широко використовуються дві доктрини: американська та європейська, як основа для розробки підходів до регулювання конкуренції.

У США підприємства, що займають домінуюче або монопольне становище, самі по собі не заборонені. Однак певна антиконкурентна поведінка заборонена з метою запобігання накопиченню або концентрації домінуючого становища на ринку в межах одного підприємства (або суб'єкта господарювання).

Ці заборони можна поділити на три категорії, що представлено на рис. 1.

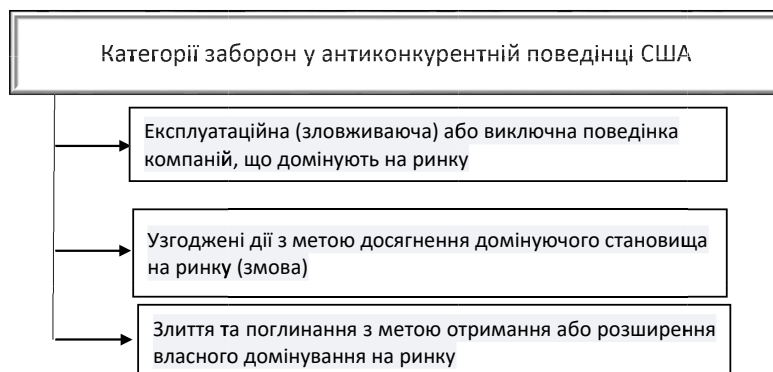


Рис. 1. Категорії заборон у антиконкурентній поведінці США, побудовано авторами на основі [3, 5, 6, 7]

Підхід США до впровадження вищезазначених категорій полягає в наступному: у 1890 році був прийнятий так званий «Закон Шермана», який мав на меті запобігти законодавчому врегулюванню «трасових питань». Це відбувалося, коли великі промислові компанії об'єднувалися у траст, що супроводжувалося контролем над цінами, з ефектом «стиснення ринку» на видобувних ринках та ефектом "роздування цін" на ринках переробки та збуту. В результаті антимонопольне законодавство США стало відомим як «антимонопольне право».

Антимонопольне законодавство спрямоване на виправлення ринкових збоїв шляхом регулювання поведінки фірм на ринку.

Відповідно до «Закону Шермана», наступні випадки є незаконними (табл.1.)

Таблиця 1. Незаконні випадки за антимонопольним законодавством США, побудовано авторами на основі [3, 5, 6, 7]

Антиконкурентна поведінка	Незаконна поведінка
Поведінка, яка є явно антиконкурентною з точки зору формулювання закону - наприклад, маніпулювання цінами тощо.	Поведінка, яка не є незаконною сама по собі, але оцінюється відповідно до принципу верховенства права. У цьому випадку суд розглядає причини і наслідки такої поведінки та її вплив на конкуренцію на ринку.
	Також, забороняються ринкові монополії.

Загалом, на законодавство ЄС впливають дві тенденції. Перша — це прийняття країнами ЄС американського підходу до права після Другої світової війни. Друга тенденція виникла під впливом німецької старої ліберальної школи, відомої як «Фрайбурзька школа», яка виступала за ефективне регулювання конкуренції під наглядом держави [3]. Законодавство ЄС забороняє антиконкурентну поведінку, не регулюючи її безпосередньо, як це було в США в той час.

Згідно з європейським підходом, створення та функціонування внутрішнього ринку ґрунтується на конкурентному праві. Перші положення щодо поведінки компаній містилися в Римському договорі 1957 року. Формальні правила щодо злиттів були додані в 1989 році.

Основний підхід до конкуренції в ЄС закріплений у статтях 101 і 102 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) і в Регламенті про контроль за злиттями (139/2004 від 20 січня 2004 року). Ці заборони можна поділити на три категорії, що представлено на рис. 2.

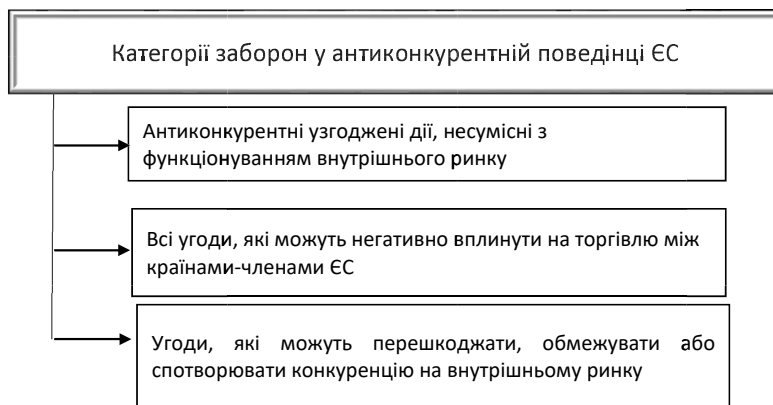


Рис. 1. Категорії заборон у антиконкурентній поведінці ЄС, побудовано авторами на основі [3, 5, 6, 7]

Законодавство ЄС має вузьку сферу застосування, ніж законодавство США, оскільки регулює антиконкурентну поведінку компаній, які вже займають домінуюче становище на ринку.

Кожен підхід має свої особливості, а акценти відрізняються залежно від сфери регулювання. Американський підхід зосереджується на результатах, тоді як європейський – на поведінці, яка призводить до певних результатів.

Високорозвинені країни посилюють свою домінуючу роль за рахунок використання новітніх знань та впровадження інновацій, що робить їх більш конкурентоспроможними. Інші країни, які не володіють цими знаннями та вміннями, потрапляють до них у залежність. А залежність ця полягає у розрахунку за переваги цивілізації дешевою робочою силою, природними ресурсами та іншим національним багатством.

Тому гостро постає необхідність в обґрунтуванні нової концептуальної моделі розвитку України. Новітня модель розвитку нашої країни має передбачати шляхи переформатування національної економіки, виходячи з наявної матеріально-технічної бази, природно-географічних і кліматичних умов, знань та інтелекту.

Висновки. Проблематика ця важлива тому, що в сучасній українській економіці саме її інституційне забезпечення – у вигляді правил, економічних механізмів і інструментів, а також організаційних форм – забезпечують взаємодію ринку і держави, тому що ні ринок, ні держава, взяті самі по собі, з

розвитком по лінії прогресу впоратися не спроможні. Питання регулювання конкуренції та відповідальності за порушення у сфері захисту конкуренції має особливе значення для європейської інтеграції України. Адже після історичних викликів, що постали перед Україною, лише взаємоузгоджені та врегульовані відносини у цій сфері можуть стати запорукою суспільного та національного розвитку.

1. Ворончак І. О. Європейська модель соціальної відповідальності бізнесу: особливості, тенденції розвитку та перспективи для України. Інтелект XXI, 2019, 2: 9-14.
2. Івашина О. Ф. Інституціоналізація економічного розвитку: монографія / О. Ф. Івашина. Д.: Наука та освіта, 2009. 284 с.
3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Жаліло Я. А., Базиліук Я. Б., Белінська Я. В. та ін.; за ред. Я. А. Жаліло. К.: НІСД, 2005. 162 с.
4. Матлак О.О. Технологічне оновлення економіки як пріоритетне завдання структурної політики України / О.О. Матлак // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. Випуск 48. Київ, 2002. С.23
5. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: Монографія / За заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, В. І. Чужикова. К.: КНЕУ, 2007. 544 с.
6. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. К.: НІСД, 2010. 288 с.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вебпортал парламенту України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
8. Україна в процесах міжнародної інтеграції / Сіденко В. Р., Павленко Ю. В., Барановський О. І. та ін.; НАН України; Інститут економічного прогнозування; Під ред. В. Р. Сіденко. Х. : Форт, 2003. 280 с.
9. Фісун О. А. Цикли гегемонії, нова картографія постсучасного світу і глобалізація: пошук стратегії для України / О. А. Фісун // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Питання політології. Вип. 5. 2003. № 592. С. 69-86.
10. Штулер І.Ю. Інноваційне керування в умовах глобальної диспропорційності та трансформаційності національних економік / І.Ю. Штулер // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту . 2017. №19. с. 331-336
11. Samuelson P. Nordhaus Economics / P.Samuelson. McGraw-Hill / Irwin, 2004. 880 p

-
1. Voronchak I. O. Yevropeiska model sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu: osoblyvosti, tendentsii rozvytku ta perspektyvy dlia Ukrainy. Intelekt XXI, 2019, 2: 9-14.
 2. Ivashyna O. F. Instytuttsionalizatsiia ekonomichnoho rozvytku: monohrafiia / O. F. Ivashyna. D.: Nauka ta osvita, 2009. 284 s.
 3. Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii / Zhalilo Ya. A., Bazyliuk Ya. B., Belinska Ya. V. ta in.; za red. Ya. A. Zhalila. K.: NISD, 2005. 162 s.
 4. Matlak O.O. Tekhnolohichne onovlennia ekonomiky yak priorytetne zavdannia strukturnoi polityky Ukrainy / O.O. Matlak // Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. Vypusk 48. Kyiv, 2002. S.23
 5. Spilnyi yevropeyskyi ekonomichnyi prostir: harmonizatsiia meharehionalnykh superechnosti: Monohrafiia / Za zah. red. D. H. Lukianenka, V. I. Chuzhykova. K.: KNEU, 2007. 544 s.
 6. Stratehichne planuvannia: vyrishennia problem natsionalnoi bezpeky. Monohrafiia / V. P. Horbulin, A. B. Kachynskiy. K.: NISD, 2010. 288 s.
 7. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. Ofitsiyniy vebportal parlamentu Ukrainy. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
 8. Ukraina v protsesakh mizhnarodnoi intehtratsii / Sidenko V. R., Pavlenko Yu. V., Baranovskiy O. I. ta in.; NAN Ukrainy; Instytut ekonomichnoho prohnouzuvannia; Pid red. V. R. Sidenko. Kh. : Fort, 2003. 280 s.

-
9. Fisun O. A. Tsykly hehemonii, nova kartohrafiia postsuchasnoho svitu i hlobalizatsiia: poshuk stratehii dlia Ukrainy / O. A. Fisun // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina. Pytannia politolohii. Vyp. 5. 2003. № 592. S. 69-86.
 10. Shtuler I.Iu. Innovatsiine keruvannia v umovakh hlobalnoi dysproportsiinosti ta transformatsiinosti natsionalnykh ekonomik / I.Iu. Shtuler // Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu . 2017. №19. s. 331-336
 11. Samuelson P. Nordhaus Economics / P.Samuelson. McGraw-Hill / Irwin, 2004. 880 p